

Univerzitet u Beogradu
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

ISTRAŽIVANJA
U SPECIJALNOJ
PEDAGOGIJI

BEOGRAD 2009.

UNIVERZITET U BEOGRADU -
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE -
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

*Istraživanja u specijalnoj
pedagogiji*

Research in Special Pedagogy

Priredio / Edited by
Prof. dr Dobrivoje Radovanović

Beograd / Belgrade
2009

EDICIJA: RADOVI I MONOGRAFIJE

Izdavač:

Univerzitet u Beogradu - Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Istraživanja u specijalnoj pedagogiji

- Za izdavača:** Prof. dr Dobrivoje Radovanović, dekan
- Urednik edicije:** Prof. dr Zorica Matejić-Đuričić
- Uređivački odbor:**
- Prof. dr Dobrivoje Radovanović
 - Prof. dr Snežana Pejanović
 - Prof. dr Zoran Ilić
 - Prof. dr Branko Ćorić
 - Prof. dr Vesna Žunić-Pavlović
 - Prof. dr Vesna Nikolić-Ristanović
 - Prof. dr Danka Radulović
 - Prof. dr Aleksandar Jugović
- Recenzenti:**
- Dr. Pedro Rankin, School for Psychosocial Behavioural Sciences: Social Work Division North-West University (Potchefstroom Campus), South Africa
 - Dr. Joe Yates, Head of Criminology, School of Social Science, Faculty of Media, Arts and Social Science, Liverpool John Moores University, Liverpool, England

Štampa:

„Planeta print“, Beograd

Tiraž:

150

Objavljivanje ove knjige je pomoglo Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj.

Nastavno-naučno veće Univerziteta u Beogradu - Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju donelo je Odluku 3/9 od 8.3.2008. godine o pokretanju Edicije: Radovi i monografije.

Nastavno-naučno veće Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu, na redovnoj sednici održanoj 14.4.2009. godine, Odlukom br. 3/54 od 23.4.2009. godine, usvojilo je recenzije rukopisa Tematskog zbornika “Istraživanja u specijalnoj pedagogiji”

ISBN 978-86-80113-83-8

**EDITION:
ARTICLES AND MONOGPRAPHS**

Publisher:

University of Belgrade - Faculty of Special Education and Rehabilitation

Research in Special Pedagogy

For Publisher: dr. Dobrivoje Radovanović, dean

Edition Editor: dr. Zorica Matejić-Đuričić

Editorial Board:

- dr. Dobrivoje Radovanović
- dr. Snežana Pejanović
- dr. Zoran Ilić
- dr. Branko Ćorić
- dr. Vesna Žunić-Pavlović
- dr. Vesna Nikolić-Ristanović
- dr. Danka Radulović
- dr. Aleksandar Jugović

Reviewers:

- Dr. Pedro Rankin, School for Psychosocial Behavioural Sciences: Social Work Division North-West University (Potchefstroom Campus), South Africa
- Dr. Joe Yates, Head of Criminology, School of Social Science, Faculty of Media, Arts and Social Science, Liverpool John Moores University, Liverpool, England

Printing:

„Planeta Print“, Belgrade

Circulation:

150

Publication of this Book supported by Ministry of Science and Technology Development.

Scientific Council of the Belgrade University - Faculty of Special Education and Rehabilitation made a decision 3/9 from March, 8th 2008 of issuing Edition: Articles and Monographs.

Scientific Council, Faculty of Special Education and Rehabilitation University of Belgrade, at the regular meeting held on April, 14.th 2009 the Decision N° 3/53 of April, 23th 2009, adopted a Thematic review manuscripts collection of “Research in Special Pedagogy “

ISBN 978-86-80113-83-8

METRIJSKE KARAKTERISTIKE INVENTARA POLNIH ULOGA - BSRI

¹ Tatjana Mentus, ² Luka Mijatović, ¹ Predrag Teovanović

¹ Univerzitet u Beogradu - Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

² apsolvent Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

U cilju provere metrijskih karakteristika Inventara polnih uloga autorke Sandre Bem, oko kojih u literaturi postoje brojne kontroverze, originalna verzija upitnika je zadavana uzorku od 329 učenika četvrtog razreda beogradskih gimnazija. Analiza interne konzistencije stavki pokazuje da instrument ima dobre metrijske karakteristike: pouzdanost, valjanost i reprezentativnost. Analiza glavnih komponenata uz primenu Varimax rotacije faktora pokazala je, međutim, da u osnovi instrumenta ne stoje dve latentne dimenzije kao što teorija pretpostavlja, već devet. Takođe, svaka subskala instrumenta ne predstavlja jednodimenzionalni, već multidimenzionalni konstrukt. Rezultati ove studije govore da je instrument BSRI pouzdan instrument za merenje polnih uloga, ali da nije invarijantan prilikom primene u različitim kuturnim kontekstima tj. da ima slabu konstruktnu validnost.

Ključne reči: inventar polnih uloga S. Bem, konstruktna validnost, pouzdanost testa, validacija testa.

BSRI je inventar polnih uloga, koji je razvijen sa ciljem da meri dimenzije maskulnosti i femininosti kao dve odvojene skale, kao kritika postojećim instrumentima, koji su ih tretirali kao dva pola jednodimenzionalne pojave. Kao što teorija polne sheme Sandre Bem, autorke ovog instrumenta pretpostavlja, na razvoj dimenzija maskulnosti i femininosti se gleda kao na socijalizacijski uslovljen proces putem koga individua skladišti informacije o sopstvenom selfu i drugima. Sandra Bem smatra da BSRI meri poželjnost maskulinih i femininih osobina pre nego što služi za merenje stepena u kojem individue sebe opažaju kao maskuline ili feminine.

Originalni BSRI instrument se sastoji od 60 crta ličnosti koje su sedmostepene skale procene na kojima individue treba da prikažu u kojoj meri ih prikazane osobine opisuju. U osnovi ovog inventara su tri skale: maskulnosti, femininosti i neutralnosti, te 20 stavki mere maskulnost, 20 stavki mere femininost, a preostalih 20 su neutralne stavke, koje treba da obezbede neutralan kontekst kojim individue sebe opisuju nezavisno od polnih uloga koje poseduju. Originalni BSRI prikazuje da je opseg interne konzistencije stavki od 0.80 do 0.86. Test- retest pouzdanost skale maskulnosti kretala se u opsegu od 0.94 do 0.76, dok je pouzdanost skale femininosti bila u rangi od 0.90 do 0.89. Takođe, skorovi ispitanika na skali polnih uloga služe kao osnov za izračunavanje medijane uzorka na obe subskale, na osnovu koje se potom ispitanici svrstavaju u kategorije: maskulini, feminini, androgini

i nediferencirani. Prethodne studije su takođe pokazale da muškarci imaju veće skorove na skalama maskuliniteta, a žene na skalama femininiteta.

Dve stotine crta ličnosti, maskulinih i femininih, ali neutralnih u pogledu socijalne poželjnosti, izabrano je od strane Bemove i njenih studenata. Isto tako, dodato je još 200 crta koje su bile i socijalno poželjne i socijalno nepoželjne, sa ciljem da se sve zajedno primene podjednako i na muškarce i na žene. Sto studenata je ocenjivalo ove crte, s tim što je polovina bila ispitana za muškarce, a polovina za žene (primer: Koliko je poželjno za muškarca/ženu da bude iskren/a?). Samo ajtemi za koje je ocenjeno da su značajno poželjniji od drugih za određeni pol su ušli u konačnu formu inventara. Dvadeset crta koje su najviše feminine, dvadeset koje su najviše maskuline, deset najneutralnijih (u pogledu pola) nepoželjnih i deset najneutralnijih poželjnih crta čine zajedno BSRI. Na osnovu skale, moguće je uočiti da li ispitanik pokušava da sebe prikaže u što poželjnijem svetlu, jer je, u tom slučaju, deset socijalno poželjnih „neutralnih“ ajtema visoko vrednovano, a deset socijalno nepoželjnih nisko. Lista od ovih dvadeset neutralnih stavki (neutralnih u pogledu pola) predstavlja skalu socijalne poželjnosti. Ona služi prvenstveno da bi obezbedila neutralan kontekst skalama maskuliniteta i femininiteta, odnosno za proveru i eliminisanje generalne tendencije ka odabiru socijalno poželjnih osobina.

Bilo je veoma važno prikupiti normativne podatke na velikom broju subjekata, da bi prosečan skor i standardna devijacija mogli biti utvrđeni za svaku dimenziju skale (maskuliniteta, femininiteta, androgenosti i dimenziju socijalne poželjnosti). Individualni rezultat može dobiti svoje značenje poređenjem sa drugim rezultatima. Na primer, IQ skor 100 je beznačajan, ukoliko se ne zna da je prosečan skor IQ skale 100. To može da znači da ovi normativni podaci važe samo za ovaj uzorak. Drugim rečima, student u današnje vreme bi verovatno drugačije opisivao sebe nego studenti ranije. Veoma je važan, kako vremenski, tako i kulturni kontekst u okviru koga se istraživanje vrši, pa je postojanje normi prilikom ocenjivanja skale poprilično nekorisno. Podaci dobijeni na uzorku iz jedne kulture, teško da bi bili adekvatni u nekoj drugoj. Iz tog razloga, grupisanje ispitanika po polnim ulogama vršili smo po parametrima dobijenim na našem uzorku.

Bemova je pronašla da, iako postoji visoka korelacija između maskuliniteta ili femininiteta i socijalne poželjnosti, nema korelacije između androgenosti i socijalne poželjnosti. Ovo nam govori u prilog tome da instrument meri nešto drugo, a ne socijalnu poželjnost. Test-retest i split half metode pokazuju visoke korelacije, što govori o visokoj pouzdanosti skale.

Najveći broj studija pouzdanosti i validnosti BSRI su sprovedene na teritoriji severnog dela Sjedinjenih Američkih Država. U literaturi se sporadično pojavljuju studije ovog tipa iz drugih društava (na primer, Ockany & Lajunen, 2005; Sugihara & Katsurada, 1999, Peng, 2006).

Postoji nekoliko studija koje su se bavile problemima metrijskih karakteristika skale BSRI u severnoj Americi. Pedhazur i Tetenbaum (Pedhazur and Tetenbaum, 1979) su kritikovali Inventar polnih uloga (BSRI) s obzirom na teorijsku osnovu, način odabir stavki i dimenzionalnost konstrukta. Na primer, oni su pokazali da neke crte polnih uloga nisu u podjednakoj meri poželjne kao što to teorija pretpostavlja. Kao odgovor na ove kritike Sandra Bem (Bem, 1981) je odbacila neke ajteme iz prvobitne verzije skale i napravila revidiranu formu upitnika

koji se sastojao iz 30 stavki, koji je zvučao više psihološki nego duža forma testa (Campbell, Gillaspy, & Thompson, 1997).

Choi and Fuqua (2003) su pronašli 23 validacione studije objavljene u periodu od 1974 do 1992 godine i sumirali rezultate faktorskih analiza instrumenata koji su upotrebljavani u tim studijama. Oni su zaključili da se u najvećem broju studija pronalazi jedan čist faktor femininosti, te da su samo neke objavile više od jednog, a da je maskulinitet mnogo kompleksniji faktor, jer se u najvećem broju studija pojavljuju dva ili tri faktora za stavke kojima se meri maskulinitet. S obzirom na empirijsku evidenciju koja je govorila u prilog konzistenciji faktorske strukture, autori su zaključili da rezultati studija zavise od homogenosti uzorka, jer su u tri četvrtine uzoraka iz 23 studije, ispitanici bili studenti.

Usled promena koje su se dogodile u pogledu muških i ženskih polnih uloga u Sjedinjenim Američkim Državama od perioda kada je skala nastala, tj. 1970 godine pa sve do današnjih dana, sprovedeno je nekoliko validacionih studija sa ciljem provere teorijskog značaja koncepta BSRI u današnje vreme.

Hoffman i Borders su diskutovali teorijske osnove, klasifikacije i metod bodovanja koji teorija na kojoj je baziran BSRI pretpostavlja (Bem, 1981). Skor medijane na skalama maskuliniteta i femininosti u njihovoj studiji i studiji Bemove kretao se u identičnom opsegu. Korelacija duže i kraće forme testa primenjenog na Hofmanovom i Borderovom uzorku je bila 0.92, što govori o tome da dve forme testa funkcionišu na sličan način. Različiti metodi ocenjivanja (medijana i popularni hibridni metod) daju drugačije rezultate klasifikacije. Kada se razmatra dužina testa, razlika u klasifikaciji postaje još komplikovanija. Takođe, pronašli su da se percepcija polnih uloga kod studenata američkih koledža razlikuje od njihovih predaka. Hofman i Borders su zaključili da teorija polne sheme je možda manje relevantna nego ranije.

U kasnijem pokušaju Holt i Elis su delimično ponovili postupak Bemove (1974) kako bi validirali originalni inventar sa 60 ajtema. Njihovi rezultati odlikavaju mala odstupanja od izvornih. Koeficijenti pouzdanosti su za obe skale bili oko 0.90. Ova studija je pokazala da je BSRI još uvek validan instrument, ali da tradicionalne koncepcije maskuliniteta i femininosti slabe vremenom. Na osnovu toga može se izvesti zaključak da validacija BSRI u SAD nastavlja da bude kontroverza decenijama nakon njegovog pojavljivanja.

Iako postoje brojne studije koje u Srbiji citiraju rad Sandre Bem, ni jedan se nije bavio testiranjem upotrebljivosti njene teorije niti instrumenta na našem uzorku.

Pretpostavljajući da su razlike u usvajanju rodni uloga delom posledica socijalizacije, Leung i More su poslali BSRI uzorku od 418 Australijanaca evropskog porekla i 172 kineza koji žive u Australiji. Sprovodivši različite faktorske analize na ova dva poduzorka, autori su došli do zaključka da faktorske studije na obe grupe dovode do trofaktorske solucije: femininitet, maskulinitet i emocionalna nestabilnost, koja je predstavljena stvakama kao što su bezvoljnost i neefikasnost. Tri faktora pronađena u ove tri grupe su bila visoko zasićena pretpostavljenim stavkama. Struktura od kojih su se sastojale dimenzije maskuliniteta i femininosti se poklapala sa onom koju je našla Sandra Bem. Koeficijent pouzdanosti za obe subskale na oba poduzorka se kretao oko 0.87 do 0.89.

Validnost BSRI instrumenta je potvrđena u mnogim studijama koje su bile sprovedene na Kineskim ispitanicima. Wang i Creedom (1989) su istraživali

polne uloge na uzorku od 164 adolescenta u Maleziji. Koristili su dužu formu inventara BSRI i retestirali ispitanike nakon 6 meseci posle prvog testiranja. Test retest pouzdanost skale je bila oko 0.81 za skalu maskulnosti i oko 0.79 za skalu femininosti. Takođe, u ovoj studiji je potvrđeno da muškarci dosledno sebe rangiraju više na skali maskulnosti od žena i da takođe žene dosledno sebe ranguju više na skalama femininosti. England, Hogh i Rust su na uzorku od 100 Kineza pronašli potvrdu za dvofaktorski model polnih uloga o kojem govori Bemova, jer su pronađene korelacije nultog reda između skala maskulnosti i femininosti.

Jedino istraživanje koje je obavljeno sa ciljem utvrđivanja metrijskih karakteristika BSRI u Kini bili su autori Zhang, Norvilitis, and Jin (2001). Ovo istraživanje je sprovedeno na uzorku od 273 kineska i 302 američka studenta. Zadavana im je duža forma upitnika. Rezultati koji su u ovoj studiji dobijeni odstupaju od rezultata dobijenih u drugim studijama koje su sprovedene na ovu temu. Pouzdanost skale je bila niža na kineskom (0.68- 0.81), nego na američkom uzorku (0.85-0.87). S obzirom na to, da je ovaj inventar u osnovi upitnik za procenu ličnosti, može se reći da su prikazani koeficijenti pouzdanosti skale niski (niži od 0.90). Faktorska analiza sprovedena na 40 stavki upitnika BSRI je rezultirala ekstrakcijom 12 faktora na kineskom i devet faktora na američkom uzorku. Takođe, faktorska analiza je bila sprovedena za 20 maskulinih i 20 femininih stavki odvojeno na dva poduzorka. Maskulina skala je na uzorku kineskih studenta dala strukturu od šest faktora, dok je na američkom poduzorku identifikovano 4 faktora. Feminina skala je na uzorku kineskih i američkih studenata dala pet faktora. Ovi rezultati ne potkrepljuju nalaze o dvofaktorskoj strukturi, koja je dobijena na originalnom uzorku. Koristeći t- test ovi autori su poredili prosečni skor razlike muškaraca i žena na oba poduzorka. Od 20 maskulinih ajtema muškarci su u američkom poduzorku imali veće postignuće od žena na 15 stavki, dok su muškarci kineskog poduzorka imali bolje postignuće od žena na 17 stavki. Na skali femininosti, kineskinje su imale veće skorove od muškaraca na 12 stavki, dok su amerikanke imale veće postignuće od muškaraca na 17 stavki. Na osnovu rezultata ovog istraživanja ovaj autor je selektovao stavke iz BSRI instrumenta koji su bili validni na oba poduzorka i konstruisao kraću verziju upitnika sastavljenu od 8 maskulinih i osam femininih stavki, koji je kasnije bio upotrebljavan za komparaciju rezultata polnih uloga na uzorku američkih i kineskih studenata.

Zaključci koji mogu da se izvedu na osnovu brojne empirijske građe odnose se na to da skala ima visoku pouzdanost, dakle da muškarci imaju veće skorove na skalama maskulnosti od žena i obrnuto, da žene imaju veće skorove na skalama femininosti od muškaraca. Struktura ovih skala izgleda kompleksnija od one koju je Sandra Bem predočila. Iako postoji brojna empirijska građa koja govori u prilog tvrdnje da BSRI ima dobre metrijske karakteristike, do sada se studije nisu bavile primenom ovog instrumenta na lokalnom srpskom području.

METOD

Uzorak je prigodan, jer ne postoji potpun spisak svih učenika beogradskih gimnazija i nismo bili u mogućnosti da formiramo slučajan uzorak; osim toga, smatramo da ovakav uzorak nije narušio generalizabilnost dobijenih podataka na celu ciljnu populaciju. Čine ga učenici četvrtog razreda beogradskih gimna-

zija, rođeni 1989. godine, iz prostog razloga što se smatra da su individue na tom uzrastu sa usvojenom polnom ulogom (Smiljanić, 1985). Uzorak sačinjavaju učenicima šest odeljenja, tj. 329 učenika četvrtog razreda iz sedam beogradskih gimnazija (tabela br.1).

Tabela br.1: Prikaz structure uzorka prema polu

	POL	
	FREKVENCIJA	PROCENAT
MUŠKI	126	38.3
ŽENSKI	203	61.7
UKUPNO	329	100

Postupak

Instrument kojim ćemo meriti polne uloge je BSRI (Bem Sex Role Inventory) – Bemov inventar polnih uloga, koji je konstruisala Sandra Bem. Instrument je verbalnog tipa, sadrži 60 ajtema, tri grupe od po 20 stavki (20 maskulinih, 20 femininih i 20 neutralnih stavki), koje sačinjavaju tri skale: skalu maskulnosti, skalu femininosti i skalu socijalne poželjnosti.

Od subjekta koji odgovara na ovaj upitnik traži se da na sedmostepenoj skali odredi koliko ga svaka od šezdeset osobina opisuje. Skala na kojoj se vrši procena ide od 1 do 7 (1- apsolutno netačno me opisuje, 7- apsolutno tačno me opisuje). Skorovi na skali se dobijaju sabiranjem tih odgovora koji mogu na svakom ajtemu svake skale da se kreću od 1 (najniži) do 7 (najviši). Najmanji skor koji neki ispitanik može da postigne na jednoj skali je 20, a najviši 140.

Na osnovu skora subjekte delimo u četiri kategorije:

1. maskulini (skor iznad medijane na skali maskulnosti, a skor ispod medijane na skali feminosti)
2. feminini (skor iznad medijane na skali femininosti, a skor ispod medijane na skali maskulnosti)
3. androgini (skor iznad medijane i na skali maskulnosti i na skali femininosti)
4. nediferencirani (skor ispod medijane i na skali maskulnosti i na skali femininosti)

Hyde i Phillips (1979) ukazuju na to da se javljaju problemi prilikom primene instrumenta BSRI kod subjekata koji nisu krenuli na koledž, ili kod manje obrazovanih odraslih osoba. Određen broj prideva na osnovu kojih se ispitanik samoprocenjuje zahteva bogat rečnik. Oni su kreirali modifikovanu verziju BSRI-ja koju su koristili da proučavaju androgenost kroz različita životna doba. Pronašli su više androginih žena u mlađoj uzrasnoj grupi, dok su androgini muškarci bili frekventniji u starijim uzrasnim grupama, i ukazali su na razvojne promene kao uzrok ovakvih nalaza (Hyde, Krajnik, Skuldt-Niederberger, 1991).

Treba dodati da je BSRI najčešće korišćen test u istraživanjima koja žele da utvrde povezanost između polnih uloga i različitih varijabli, što doprinosi njegovoj kriterijum valjanosti (Boldizar, 1991).

Rezultati

Metrijske karakteristike Inventara polnih uloga ćemo razmotriti kroz njegove tri subskale: maskulnosti, femininosti i socijalne poželjnosti (neutralne skale).

Na subskali maskuliniteti dobijene su relativno visoke mere reprezentativnosti: Kaiser-Mayer-Olkin-ova mera reprezentativnosti PSI 1=0.8933 i nešto niža Kaiser-Rice-ova mera reprezentativnosti PSI 2 koja iznosi 0.6786. Mere pouzdanosti su relativno visoke i kreću se od 0.7815 za Guttman-ovu LAMBDU 1 do 0.8913 za Guttman-Nicewander-ov RHO. Prosečna korelacija varijabli je niska i iznosi $H_1=0.1882$, dok Knežević-Momirovićeva mera homogenosti dostiže vrednost $H_5=0.5135$. najmanje reprezentativne stavke su stavka broj 1 („lako donosi odluke“ i stavka broj 4 („muževan“) sa merama reprezentativnosti 0.5467, odnosno 0.5481, dok su se stavke broj 5 („voljan da izrazi svoj stav“) i 11 („oslanja se na sebe“) pokazale kao najreprezentativnije (0.9669 i 0.9538).

Mere reprezentativnosti subskale femininosti su veoma slične kao i za subskalu maskuliniteti: Kaiser-Mayer-Olkin-ova mera reprezentativnosti PSI 1 iznosi 0.8920 dok je Kaiser-Rice-ova mera PSI 2 0.6592. Što se tiče pouzdanosti ove subskale, ona se kreće od 0.7780 za Guttman-ovu LAMBDU 1 do 0.8952, koliko iznosi Momirovićeva donja granica pouzdanosti- BETA 6. Prosečna korelacija varijabli (H_1) je niska, kao što je to slučaj i sa subskalom maskuliniteti i iznosi 0.1845. Mere homogenosti ove subskale se kreću oko 0.5 (Momirovićeva $H_2=0.5062$, a Knežević-Momirovićeva H_5 iznosi 0.5183). Najmanje reprezentativna stavka je pod brojem 37 („ženstven“, sa merom reprezentativnosti od 0.5412), dok su najreprezentativnije stavke broj 22, 25 i 30 („spreman da ublaži povređenost drugih“, „brižan“ i „nežan“, sa merama reprezentativnosti iznad 0.95).

Subskala socijalne poželjnosti ima niže mere reprezentativnosti i pouzdanosti u odnosu na prethodne dve subskale. Mere reprezentativnosti se kreću od 0.5615, za Kaiser-Rice-ovu PSI 2 do 0.8009 za Kaiser-Mayer-Olkin-ovu PSI 1. Mere pouzdanosti su u rasponu od 0.6376 za Guttman-ovu LAMBDU 1 do 0.8369 za Guttman-Nicewander RHO, kada pouzdanost posmatramo pod Guttmanovim modelom merenja. Prosečna korelacija varijabli je veoma mala i iznosi 0.0926, dok se mere homogenosti kreću od 0.4729 za Momirovićevu meru H_2 do 0.5098 za Knežević-Momirovićevu meru homogenosti- H_5 . Stavka koja se pokazala kao najmanje reprezentativna je pod brojem 38 („nesistematičan“), dok najveće mere reprezentativnosti imaju stavke 43, 46 i 55 („dopadljiv“, „efikasan“ i „srećan“), i one se kreću oko 0.88.

Zanimljiv je podatak da su na subskalama maskuliniteti i femininosti najmanje reprezentativne upravo stavke „muževan“ i „ženstven“, možda upravo iz razloga što se direktno odnose na predmet merenja, pa je većina muškaraca pokazala tendenciju da dosledno visoko ocenjuje tvrdnju „muževan“, a nisko „ženstven“, dok je kod devojaka upravo suprotno.

Komparacija postignuća na stavkama s obzirom na pol

U tabeli 2. prikazani su rezultati poređenja proseka postignuća ispitanika na stavkama instrumenta, s obzirom na pol. Kao metod analize podataka bio je primenjen F- test za nezavisne uzorke. Rezultati ukazuju da, od 20 maskulinih stavki, muškarci imaju značajno veće proseke od žena na samo devet. Kad je reč o skali femininosti, od ukupno 20 stavki koliko ih skala sadrži, žene imaju značajno veće proseke od muškaraca na dvanaest. Iako su neutralne stavke trebale da obezbede neutralan kontekst za ispitivanje polnih uloga, u ovom istraživanju se pokazalo, da neutralne stavke ipak mogu da diskriminišu muškarce od žena.

Naime, statistički značajne razlike u postignuću su dobijene na sedam od 20 neutralnih stavki. Od sedam stavki na kojima su utvrđene razlike muškaraca i žena, na pet su žene imale značajno veće proseke od muškaraca. Na ostalim ajtemima nisu pronađene statistički značajne razlike između polova.

Kada se pogleda struktura odgovora ispitanika na stavkama, može se uočiti da bez obzira na pol ispitanici imaju tendenciju da sebe visoko rangiraju na stavkama kao što su veseo, istinoljubiv, samouveren, pouzdan, empatičan, onaj koji je spreman da pomogne, iskren, voli decu. Drugim rečima, nezavisno od toga kog su pola ispitanici smatraju da ih ovi ajtemi najbolje opisuju kao osobe. Sa druge strane, ajteme kao što su: “nije temeljan”, “lakoveran”, “uobražen”, “agresivan” i “povodljiv”, ispitanici bez obzira na pol smatraju deskriptivnim za njih kao osobe.

Najviše ocene na skali imaju stavke “muževan” i “ženstven”, što se pokalapa sa rezultatima studija koje su kao fokus imale metrijske karakteristike skale. Dosledno svi ispitanici muškog pola su ocenili crtu “muževan” kao izrazito deskriptivnu, za razliku od žena, koje su sebe nisko (niže od 3) rangirale sebe na ovoj crti. Sa druge strane ispitanice su sebe dosledno visoko rangirale na “ženstvenosti”, za razliku od muškaraca.

Ovi rezultati ukazuju na to da ispitanici neke ajteme doživljavaju kao više važne, druge kao manje važne kada opisuju sebe. Većina ajtema koji su se pokazali kao nedeskriptivni, su ipak imaju prosečne ocene oko 4 na skali od 1 do 7, što ukazuje na to da čak i manje važni ajtemi ipak odslikavaju crte ličnosti ispitanika. Stoga se može zaključiti da se na primeru ove analize pokazalo da je BSRI koristan instrument za analizu atributa koji referišu na pol, ali nije se pokazao korisnim u generisanju sržnog koncepta maskuliniteta i femininiteta.

Maskulinitet	Muškarci		Žene		F	Sig.
	Mean	Sd	Mean	Sd		
muževan	5.28	1.24	1.36	0.96	1000.82	0.000
takmičar	5.59	1.48	4.46	1.73	36.97	0.000
nasilan	2.96	1.87	2.17	1.63	16.13	0.000
agresivan	3.03	1.87	2.37	1.65	11.15	0.001
atletske građe	4.77	1.84	4.11	1.99	8.92	0.003
ponaša se kao vođa	4.02	1.77	3.38	1.98	8.88	0.003
spreman da rizikuje	5.48	1.40	5.03	1.39	7.80	0.006
vođa	4.92	1.54	4.34	1.97	7.77	0.006
lako donosi odluke	4.30	1.71	3.78	1.81	6.60	0.011
Femininitet						
emotivan	5.47	1.55	6.11	1.30	16.53	0.000
laskav	3.86	1.64	2.94	1.53	26.87	0.000
ženstven	2.12	1.68	5.64	1.27	462.35	0.000
slatkorečiv	4.34	1.67	3.76	1.81	8.42	0.004
saosećajan	5.32	1.46	5.91	1.18	16.13	0.000
nežan	4.99	1.58	5.68	1.42	16.67	0.000
empatičan	5.62	1.23	5.98	1.15	6.99	0.009
detinjast	3.67	1.84	4.14	1.96	4.67	0.031
podržavajući	5.02	1.46	5.45	1.36	7.07	0.008
brižan	5.25	1.43	5.65	1.27	6.97	0.009
osetljiv za tuđe potrebe	4.68	1.51	5.11	1.43	6.61	0.011
Neutralnost						
istinoljubiv	5.70	1.30	6.08	1.09	8.48	0.004
pouzdan	5.68	1.26	6.16	0.93	15.39	0.000
iskren	5.68	1.30	6.22	0.95	18.54	0.000
onaj koji pomaže	5.67	1.34	5.97	1.05	5.24	0.023
promenljivog raspoloženja	4.32	1.87	4.95	1.91	8.41	0.004
prilagodljiv	5.42	1.32	4.98	1.55	6.83	0.009
taktičan	5.36	1.38	4.67	1.52	16.77	0.000

Tabela br.2: Poređenje proseka odgovora na stavkama s obzirom na pol

Eksplanatorna faktorska analiza

Rezultati eksplanatorne faktorske analize su pokazali da se na ajtemima BSRI primenjenog na srpskom uzorku, dobija kompleksniji model od onoga koji je Sandra Bem svojom teorijom predvidela. Naime, analiza skale maskuliniteta primenom analize glavnih komponenta uz varimax rotaciju, pokazala je da se dobija šest faktora sa svojstvenim vrednostima većim od 1. Zadržano je 3 faktora, kako scree plot test ukazuje i posmatrani zajedno, oni objašnjavaju 38,53% varijanse. Na prvom faktoru se nalaze ajtemi: ponaša se kao vođa, vođa, dominantan, ambiciozan, voli da izrazi svoj stav, samouveren, zalaže se za svoja uverenja. Na drugom faktoru su se našle stavke: nasilan i agresivan, a na trećem: oslanja se na sebe i jaka ličnost. Rezultati faktorske analize potkrepljuju nalaz koji je dobijen na uzorku ispitanika sa Tajvana o postojanju tri faktora koji leže u osnovi skale maskuliniteta (Peng, 2006).

Faktorska analiza skale femininosti takođe je analizirana metodom analize glavnih komponenta sa primenom varimax rotacije faktora. Rezultati analize su pokazali da kad su feminini ajtemi u pitanju, tada se skala mnogo objektivnije ponaša. Naime, dobijeno je pet faktora sa svojstvenom vrednošću većom od jedan, od čega su zadržana tri, uz scree plot test. Ova dva faktora objašnjavaju 37,28% varijanse. Prvi faktor je predstavljen stavkama: empatičan, saosećajan, odan, osetljiv za tuđe potrebe, spreman da ublaži povređenost, brižan i topao. Drugi faktor je predstavljen stavkama kao što su: nežan, ženstven, emotivan, brižan, topao. Treći faktor je zasićen stavkama poput: laskav i slatkorečiv.

Analiza glavnih komponenta primenjena na skali neutralnosti dovela je pet faktora sa svojstvenim vrednostima većim od 1, koji objašnjavaju 55% varijanse. Zadržana su tri faktora koji objašnjavaju 34,75%. Prvi faktor je zasićen stavkama kao što su: iskren, odgovoran, onaj koji pomaže, pouzdan, efikasan, prijateljski, istinoljubiv, srećan. Drugi faktor može se objasniti stavkama kao što su: nepredvidiv, teatralan, dopadljiv. Treći faktor predstavljen je stavkama: tajanstven, ozbiljan, taktičan.

Primenom analize glavnih komponenta uz varimax rotaciju faktora na svim stavkama skale uzetih zajedno, dobijaju se devet faktora, koji zajedno objašnjavaju 44% varijanse.

Rezultati primene faktorske analize na subskalama BSRI intrumenta je pokazala da je struktura polnih uloga koju test meri, mnogo složenija prilikom primene u drugom kulturnom kontekstu i na drugim ispitanicima. Drugim rečima, ovaj nalaz govori o tome da test ne pokazuje konstruktnu, sadržinsku validnost. Ovaj nalaz poklapa se sa rezultatima drugih studija koje su se bavile istraživanjem konstruktne validnosti instrumenta prilikom primene u drugačijim kulturnim kontekstima, izvan Severne Amerike, u kojima su autori dobijali složenije faktorske strukture rezultata od onih koji se dobijaju prilikom primene u izvornom okruženju.

DISKUSIJA

Rezultati će biti diskutovani pozivajući se na rezultate drugih istraživanja koji su se bavile metrijskim karakteristikama BSRI, kako bismo ilustrovali i opisali metrijske karakteristike instrumenta BSRI prilikom primene u lokalnom kulturnom kontekstu. Interna konzistencija BSRI u Srbiji je zadovoljavajuća. Drugo, kako je prikazano u mnogim studijama validnosti BSRI, struktura BSRI je mnogo složenija nego što izvorna teorija pretpostavlja. Rezultati faktorske analize su pokazali da nijedna subskala ovog instrumenta ne predstavlja jedodimenzionalan koncept. Naime, dobijena su tri faktora maskuliniteta, dva tri faktora feminiteta i tri faktora socijalne poželjnosti. Ovi rezultati jedino se delimično poklapaju sa onima koji su pronađeni u studiji Zanga koji je ispitivao validnost BSRI upoređujući rezultate faktorskih analiza američkog i kineskog uzorka (Zhang et al., 2001). Nadalje, ovaj instrument ne bi mogao da se koristi nedvosmisleno i u svrhu diferencijacije polnih uloga muškaraca i žena, jer ni na jednoj subskali razlike prosečnih skorova nisu očekivanog smera. Drugim rečima na nekim femininim ajtemima muškarci imaju statistički značajno veći prosek od žena, a isto tako i žene imaju na nekim maskulinim ajtemima statistički značajno veći prosek od muškaraca. U literaturi nisu pronađene reference koje ukazuju na ovakve rezultate. Nadalje, svakako ovaj instrument je pouzdan i validan za ispitivanje percepcije polnih uloga muškaraca i žena, jer su pronađene konvergencije percepcije polnih uloga kod ispitanika bez obzira na pol.

Stoga se može zaključiti da BSRI meri crte ličnosti povezane sa polom, ali i takođe da sadrži ajteme koji su kulturno specifični i koji gube smisao prilikom prevoda i upotrebe u drugačijim kulturnim kontekstima, od onoga u kome je razvijen. Drugim rečima, moguće je da postoje stereotipi o crtama ličnosti koje su povezane sa polom individua koji su specifični i različiti u zavisnosti od kulturnog konteksta u kome individua odrasta, te da samim tim nisu sve stavke iz instrumenta jednako važne za razumevanje polnih uloga u svim kulturama.

Uzroke nalaza dobijenih u ovoj studiji možemo potražiti kako u razvojnim promenama kojima su podložne obe pojave u periodu adolescencije, tako i u širem socijalnom okruženju, budući da je, pre svega, razvoj polnih uloga veoma podložan agencijama socijalizacije. Moguća objašnjenja se mogu izvući i iz samog uzorka, koji je, na neki način, selekcionisan, kao i da Inventar polnih uloga, koji smo koristili za utvrđivanje polnih uloga, po nalazima nekih istraživača može da bude donekle teško razumljiv za populaciju odraslih nižeg obrazovanja i adolescenata koji još nisu krenuli na fakultet.

Na kraju, važno je napomenuti da dosadašnja istraživanja koja su se bavila polnim ulogama naglašavaju da je veoma bitan permisivan stil vaspitanja, ali i liberalno-demokratska klima u širem socijalnom okruženju da bi se kod dece razvila androgenost kao polna uloga koja ima veće kvalitete, naročito adaptivne, u odnosu na ostale polne uloge, i koja se, u svakom slučaju, smatra poželjnom. Istraživanja bi trebalo usmeriti u pravcu otkrivanja nekih novih pojava koje bi mogle biti u vezi sa usvajanjem polnih uloga kod dece, a koje bi pre svega bile zaslužne za razvoj androgenosti.

Buduća istraživanja fenomena metrijskih karakteristika inventara polnih uloga trebalo bi da se fokusira na utvrđivanje modela faktorske strukture koja leži u

osnovi fenomena polnih uloga merenih putem ovog inventara. Takođe, trebalo bi na različitim poduzorcima koji podrazumevaju kontekst koji je visoko zasićen usvojenim polnim ulogama proveriti konvergenciju stavki iz ovog instrumenta.

LITERATURA

1. Bem, S. (1974). The measurement of clinical androgyny. *Journal of Counseling and Clinical Psychology*. Vol. 42: 155-162.
2. Bem, S. (1981). *Bem Sex Role Inventory Manual*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists.
3. Boldizar, J. (1991). Assessing sex typing and androgyny in children: The children's sex role inventory. *Developmental psychology*. Vol.27. No.3: 505-515.
4. Campbell, T., Gillaspay, Jr. J., Thompson, B. (1997). The factor structure of the Bem Sex Role Inventory (BSRI): Confirmatory factor analysis of long and short forms. *Educational and Psychological Measurement*. Vol. 57: 118-124.
5. Choi, N., Fuqua, D. (2003). The structure of the Bem Sex Role Inventory: A summary report of 23 validation studies. *Educational and Psychological Measurement*: Vol. 63: 872-887.
6. Hoffman, R., Borders, L. (2001). Twenty-five years after the Bem Sex Role Inventory: A reassessment and new issues regarding classification variability. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*. Vol. 34: 39-55.
7. Holt, C., & Ellis, J. (1998). Assessing the current validity of the Bem Sex-Role Inventory. *Sex Roles*. Vol. 39: 929-941.
8. Hong, C., Rust, J. (1989). Androgyny and openness to experience in a Chinese population. *Social Behavior and Personality*. Vol. 17: 215-218.
9. Hyde, J.S., M. Krajinik and K. Skuldt-Niederberger (1991). Androgyny across the life span: A replication and longitudinal follow up. *Developmental Psychology*. Vol 27: 516-519.
10. Lenney, E. (1991). Sex roles: The measurement of masculinity, femininity and androgyny. In J. P. Robinson, P. R. Shaver, L. S. Wrightsman (Eds.), *Measures of personality and social psychological attitudes* (pp. 573-660). San Diego, CA: Academic.
11. Leung, C., Moore, S. (2003). Individual and cultural gender roles: A comparison of Anglo-Australians and Chinese in Australia. *Current Research in Social Psychology*. Vol. 8: 302-316.
12. OcKany, T., & Lajunen, T. (2005). Masculinity, femininity, and the Bem Sex Role Inventory in Turkey. *Sex Roles*, Vol. 52: 103-110.
13. Pedhazur, E., Tetenbaum, T. (1979). Bem Sex Role Inventory: A theoretical and methodological critique. *Journal of Personality and Social Psychology*. Vol. 37: 996-1016.
14. Peng, T., Peterson, M., Shyi, Y. (1991). Quantitative issues in cross-national management research: Trends and equivalence issues. *Journal of Organizational Behavior*. Vol. 12: 87-107.
15. Peng, T., & Wang, T. (2006). Women in Taiwan. Social status, education, and employment. In C. S. Granrose (Ed.) *Employment of women in Chinese cultures: Half the sky* (pp.84-106). Northampton, MA: Elgar.

16. Peng, T., K. (2006). Construct validation of Bem Sex Role Inventory in Taiwan. *Sex Roles*. Vol.55:843-851.
17. Wang, T., & Creedon, C. (1989). Sex role orientations, attributions for achievement, and personal goals of Chinese youth. *Sex Roles*. Vol. 20: 473-486.
18. Yang, K. (1996). Psychological transformation of the Chinese people as a result of societal modernization. In M. Bond's (Ed.) *The handbook of Chinese psychology* (pp. 479-498). Hong Kong: Oxford.
19. Zhang, J., Norvilitis, J., & Jin, S. (2001), Measuring gender orientation with the Bem Sex Role Inventory in Chinese culture. *Sex Roles*. Vol. 44: 237-251.

METRIC CHARACTERISTICS OF THE INVENTORY SEXUAL ROLE - BSRI

¹Tatjana Mentus, ²Luka Mijatović, ¹Predrag Teovanović

¹University of Belgrade - Faculty of Special Education and Rehabilitation

²apsolvent of Faculty of Philosophy, University in Belgrade

Summary

In order to assess validity, representativity and factor structure of Bem Sex Role Inventory, which is an object of controversy in the literature, original version of the inventory was given to a sample which include 329 adolescence of Belgrade grammar schools. The results of the item internal consistency analysis carried out so far has shown that Bem Sex Role Inventory has still good metric characteristics: reliability, validity, representativity. Principal component analysis with Varimax rotation yielded the nine factor solution, showing that the basis of the inventory consists of more than two latent dimensions, opposite to the presumption of the theory. Also, each subscale of the inventory is not unidimensional, but multidimensional. Results of this study showed that BSRI represents a reliable instrument for gender role measurement, that it is not invariant by application in different cultural contexts, i.e. offers a weak construct validity.

Key words: Bem Sex Role Inventory S. Bem, Construct validity, Test reliability, Test validity.